

Positie paper Landrechten
Prof. Marja Spienburg, Universiteit Leiden

Inleiding

Landrechten in lage- en middeninkomenslanden (LMIC's) zijn complex, en rechten en toegang zijn vaak via verschillende instituties geregeld. Veel van deze landen kennen - als gevolg van koloniale erfenissen - een tweedeling qua landrechten, waarbij een deel van het land als privaat eigendom geregistreerd is, en een deel gemeenschappelijk beheerd wordt. De mate van zekerheid van toegang tot de laatste categorie land verschilt, afhankelijk van de lokale sociaal-politieke en economische context. Zoals in verschillende andere positiepapers al benadrukt wordt, staan de rechten van met name diegenen die gebruik maken van gemeenschappelijk beheerde grond regelmatig onder druk door (internationale) investeringen, grootschalige land acquisities, en in (voormalige) conflictgebieden.

In dit positiepaper wil ik aandacht vragen voor de doelstellingen en assumpties die ten grondslag liggen aan het stimuleren van investeringen en grootschalige land acquisities in LMIC's, en voor de relaties tussen duurzaamheidsbeleid en landrechten.

Investerings in land: worden de doelstellingen behaald?

Landinvesteringen worden aan verschillende functies gekoppeld, zoals de ontwikkeling van infrastructuur, landbouw, mijnbouw, maar ook in toenemende mate aan natuurbescherming. De onderliggende assumpties van de steun voor dergelijke investeringen is vaak dat deze een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling van lokale werkgelegenheid. Investerings in grootschalige landbouw zouden daarnaast ook voor een verhoging van efficiëntie en productiviteit van de lokale landbouw zorgen, en daarmee een bijdrage leveren aan een grotere voedselzekerheid. Een veelheid aan studies, o.a. door de partners in de [Netherlands Land Academy](#), laat zien dat deze assumpties discutabel zijn. De werkgelegenheid die gecreëerd wordt, compenseert zelden het verlies aan land, en er is weinig aandacht voor de arbeidscondities van de posities die gecreëerd worden. Zoals ook studies in het kader van het Kennisplatform voor inclusieve ontwikkeling [INCLUDE](#) laten zien, vergt het creëren van decente arbeid onder goede voorwaarden extra aandacht en investeringen. Daarnaast is zorgt de focus op export, die met veel investeringen gepaard gaat, vaak voor een negatief effect op lokale voedselzekerheid en voedselkwaliteit (zie een internationale vergelijkende [studie](#), en de synthese studies van het [Kennisplatform Food & Business](#)).

De lange waardenketens in de voedselproductie die hiermee in verband staan, zijn ook in Europa in toenemende mate onderwerp van discussie, mede als gevolg van de Coronacrisis en recentelijk de oorlog in de Oekraïne. Daartegenover wordt een zeer alarmistisch beeld geschetst van bevolkingsgroei, die juist grootschalige productie zouden vereisen. Deze schets houdt echter geen rekening met de negatieve gevolgen grootschalige productie voor het milieu (met weer een negatief effect op de landbouw), het probleem van voedselverspilling, en de negatieve impact van bijv. een te grote vleesconsumptie.

Landrechten, klimaatverandering en bescherming van biodiversiteit

De Sustainable Development Goals (SDG's) zijn mondiale doelstellingen. In discussies over de Green Deal van EU is er een toenemend besef van de grensoverschrijdende effecten van het behalen van de EU-brede en nationale doelstellingen m.b.t. de SDG's. Dit besef dient zich nog wel steviger te vertalen

in wet- en regelgeving. Een positief voorbeeld is de aanpassing van de regelgeving m.b.t. de duurzame productie van biobrandstof, die is aangepast nadat NGO's zoals Oxfam en ActionAid de aandacht vestigden op de vele landafzettingen die het gevolg waren van de toename van de productie van ervan. Ook de delving van mineralen en metalen die gebruikt worden bij de productie van bijv. oplaadbare accu's voor elektrische auto's dreigt gepaard te gaan met grootschalige ondermijning van landrechten.

De compensatie van CO₂-uitstoot middels de aanplant van bossen in LIMC's lijkt een positieve aanpak, maar dit kan een ondermijning van lokale landrechten tot gevolg hebben. De problemen met het REDD+ⁱ programma hebben ertoe geleid dat de CGIAR, een van de partners in het Netherlands Food Partnership, heeft opgeroepen tot het ontwikkelen van RED++, om zorg te dragen dat herbebossing niet langer ten koste gaat van lokale landrechten en ook de ontwikkeling en voedselzekerheid van lokale bewoners ten goede komt.

De uitbreiding van beschermde gebieden in LIMC's ter bescherming van de biodiversiteit zorgt helaas eveneens voor een toenemende druk op lokale landrechten. Dat risico is des te groter in gebieden waar private investeringen een belangrijke rol spelen bij de uitbreiding van beschermde gebieden. Toerisme wordt vaak gezien als een mogelijkheid om lokale bewoners te laten profiteren van biodiversiteitsbescherming, maar een veelheid aan studies laat zien dat toerisme maar beperkt werkgelegenheid creëert, en ook hier gaat het vaak om slecht betaalde seizoensarbeid. Waar de uitsluiting van lokale bewoners toe kan leiden is uitstekend gedocumenteerd in de documentaire die Bram Vermeulen onlangs maakte over [Groene Apartheid](#), waarvan de inhoud strookt met uitkomsten van onderzoek naar private wildgebieden.

Wat kan Nederland doen?

In de overige positie papers geschreven voor deze bijeenkomst is al uitgebreid gerefereerd aan de verschillende richtlijnen voor verantwoordelijke investeringen in land. Daaraan toegevoegd is het van belang dat:

- Deze richtlijnen ook toegepast worden op zogenaamde 'groene investeringen', opdat het behalen van de Nederlandse en EU-doelstellingen op het gebied van duurzaamheid niet ten koste gaat van landrechten en het milieu in LIMC's;
- Er wordt toegezien op de verbetering en de naleving van EU-regelgeving m.b.t. biobrandstoffen, mijnbouw etc. door vanuit Nederland opererende bedrijven en investeerders;
- Haalbaarheidsstudies m.b.t. investeringen in land-, mijnbouw en infrastructuurontwikkeling de onderliggende assumpties aangaande de bijdrage aan lokale ontwikkeling kritisch onder de loep nemen;
- Maatschappelijke organisaties in LIMC's die zich inzetten voor de bescherming van lokale landrechten ondersteund worden, in allianties met het Nederlandse maatschappelijk middenveld – Zoals bleek uit de uitkomsten van een aantal [studies van de assumpties](#) van het 'Samenspraak Tegenspraak' programma, hebben deze organisaties onder andere baat bij het versterken van hun onderzoekscapaciteiten om schendingen van de richtlijnen voor verantwoordelijke landinvesteringen te onderzoeken.

ⁱ Reducing Emissions from Deforestation and forest Degradation in Developing Countries